

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 397/2-XVII/25 08.03.2016. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој III редовној седници, одржаној 08.03.2016. године – на основу чл. 202. став 1. алинеја 14. и 15. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК), докторанда Данијеле Тешић-Радовановић.

За ментора је одређена проф. др Јелена Ердeљан.

Доставити: 1х Универзитету у Београду 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Војислав Јелић
---	--

Факултет	<u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр. 6/14		
	(број захтева)	
8.03.2016.		
	(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Представљање светлости. Симболика украса ранохришћанских светилки са простора

централног Балкана (IV-VII век)

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја уметности

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Данијела, Томислав, Тешић-Радовановић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање:

Филозофски факултет,
Универзитет у Београду

Година дипломирања

2001.

Назив мастер рада кандидата:

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена:

Година одбране мастер рада:

Обавештавамо вас да је Наставно-научно веће

на седници одржаној 8.03.2016.

размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	<u>Проф. др Војислав Јелић</u>

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Данијела Тешић Радовановић

Име и презиме ментора: др Јелена Ердељан

Звање: ванредни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. *Изабрана места. Конструисање Нових Јерусалима код православних Словена*, Београд 2013.
2. *Mediteran i drugi svetovi. Pitanja vizuelne kulture, XI-XIII vek*, Novi Sad 2015.
3. *Studenica. An identity in marble*, *Зограф* 35 (2011), 93-100.
4. *New Jerusalems as New Constantinoples? Reflections on the reasons and principles of Translatio Constantinopoleos in Slavia Orthodoxa*, *ΔΧΑΕ*, 32 (2011) 11-18.
5. *Трново. Принципи и средства конструсања сакралне топографије средњовековне бугарске престонице*, *ЗРВИ* 47 (2010), 199-214.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИСТОРИЈУ УМЕТНОСТИ

Образложење теме докторског рада
кандидата Данијеле Тешић – Радовановић

ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ
СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)

Докторски рад "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" истражује, идентификује и анализира представе и декоративне мотиве на уљаним светилкама, које их одређују као предмете хришћанске провенијенције. Значење представа се доводи у везу са значајем који уљане светилке имају у Библији и текстовима ранохришћанских писаца, као и са улогом светилке у култним радњама. Поред основне, практичне улоге светилке као предмета који се користи за осветљење у приватним и јавним просторима, посебна пажња биће усмерена на улогу светилке у храму. Светло светилке учествује у сакрализацији простора, и уз друге елементе просторног обликовања, визуелне представе и црквени мобилијар доприноси артикулацији и материјализацији представе Небеског Јерусалима, једне од најважнијих тема ранохришћанске уметности. Светилке са хришћанским представама (пронађене на простору централног Балкана) биће разматране у контексту досадашњих сазнања о практичном и симболичком значењу светилке, као и о значају светла у стварању слике Небеског Јерусалима, која су заснована на писаним изворима, од којих су најзначајнији Стари и Нови завет, затим патристички текстови, као и описи сакралних грађевина које су оставили савременици или ходочасници. Ова схватања доводе се у везу са археолошким доказима, како би се утврдила веза између предмета, његовог симболичног значења и места у религиозној пракси и декорације светилки, односно иконографско тумачење представа и мотива на светилкама, који према досадашњим сазнањима подвлаче симболичку вредност светилки, али су и одраз религиозних идеја власника, као и артефакти који учествују у конструисању хришћанског религиозног идентитета.

Предмет истраживања:

Непосредни предмет истраживања докторског рада "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" биће представе и декоративни мотиви са хришћанским значењем на светилкама датованим у период од IV до VII века, нађеним на простору централног Балкана. Светилке већ на први поглед откривају своју практичну намену, због чега су најчешће тумачене у контексту опреме за осветљење, док је симболично значење и улога у култним радњама често стављана у други план. Изузетно велики број сачуваних светилки из римског и рановизантијског периода, серијска производња и недовољно података о контексту налаза дали су велики број

типологија и описа римских и рановизантијских светилки, али синтезе најчешће изостају. Последње деценије донеле су нов приступ истраживању. Значај светла и симболика коју светиљка има у великом броју религија, односно драматургија светла као важан елемент креирања сакралног простора, посебно се изучава у оквиру хијеротопије.

Предмет истраживања је многозначна симболика светиљке, која је проистекла из њене основне функције. Светиљка је предмет који даје светло, може да осветли таму, а поред тога може да одржи пламен, ватру. Ватра, огањ, веома рано је доведена у везу са небеским, божанским пламеном/светлом, па је светиљка, по свему судећи, још у палеолиту постала саставни део култних радњи, а ову улогу је задржала од раних пећинских заједница, преко великих медитеранских цивилизација старог века, аврамовских религија, хиндуизма, све до данас. Светло светиљке, као и небеска ватра од које потиче, прочишћава, има профилактичко и апотропејско дејство, а слична својства се приписују и маслиновом уљу, које гори у лампама. Сматра се да су хришћани светиљку преузели из јудаизма, у коме је значај светла и маслиновог уља изузетно велики, што је посведочено и бројним поменима у Старом Завету. Као предмет који непосредно учествује у култу, светиљка је симболизовала Бога који је увек присутан у храму, теофанију, Бога који осветљава пут вернима. У псалмима се човекова душа пореди са лампом. У Другој (Изл. 30, 1-8) и Трећој (Левит. 24, 1-4) књизи Мојсијевој налази се детаљан опис богослужења у скинији у чијем центру је паљење и постављање светилки испред завесе, која стоји пред ковчегом завета. Хришћанство из јудаизма преузима и продубљује симболику лампе, о чему говоре бројни помени светиљке (лампе, жишка) у Новом Завету и код ранохришћанских писаца. Христ себе назива светлошћу света (Јов. 8,12.), а свети Јован га назива истинитом светлошћу (Јов. 1,9.). Светиљка се у Новом Завету помиње најчешће у алегоријском и метафоричком контексту, али већ од III века у текстовима се могу наћи и описи обреда уношења светиљке и вечерњег светилничног благодарења. (Тертулијан, *The Statutes Of The Apostles Or Canones Ecclesiastici* (Horner G. W., *The Statutes Of The Apostles Or Canones Ecclesiastici*, London 1904.), *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi* (Rahmani I., *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi*, Moguntiae 1899.)). По Н. Успенском светлост светиљке на богослужењу напомињала је присутнима да са њима духовно пребива Христ, који је обећао да ће бити тамо где су двоје или троје сабрани у име његово (Мат. 18, 20.). Потврда томе су и речи које прате уношење светиљке: „Господ са свима вама“ или „Благодет Господа нашег нека је са свима вама“ (Успенски, Н., *Православна вечерња, Историјско-литургијска анализа*, Шибеник 2004). Стаклена уљана светиљка, кандило, потиснула је током раног средњег века друге облике уљаних светилки, али управо обавезно присуство кандила у храму и дому верног указује на непромењену улогу и значај светла у (источном) хришћанству. Паљење светиљке као супституција жртвовању, односно вотивна светиљка има дугу традицију у паганству и јудаизму, и по свему судећи, хришћани преузимају и овај аспект значења светиљке. Кроз античко изједначавање човека са светлом, *phota*, (Климент Александријски), жртвовање лампе постало је супституција жртвовању човека. Представе на светиљкама имају велики дијапазон тема и мотива, које су у вези са слојевитом симболиком предмета, као и са различитим начинима употребе, од једноставних вотивних и ходочасничких предмета, до (репрезентативнијих) олтарских лампи или групе светилки које учествују у креирању слике небеског Јерусалима, односно есхатолошке визије описане у Старом и Новом Завету. Репертоар мотива на ранохришћанским светиљкама веома је богат и разноврстан, чине га аниконичне и фигуралне представе. Најчешће се појављују крст и христогрм, затим геометријски облици, богата флора и фауна (преузимају се из хеленистичко-римске уметности, са новим хришћанским

значењем) сцене инспирисане старозаветном и новозаветном тематиком, затим портрети светитеља, групе светитеља и представе везане за ходочасничке култове. Избор тема и мотива, по свему судећи, био је одређен местом и улогом коју ће светиљка имати.

У раду се разматра материјал с простора централног Балкана, односно лампе с хришћанском симболиком нађене на овом простору. (Материјал се налази у збиркама националних и градских музеја, често недовољно обрађен.) Реч је о репрезентативним бронзаним лампама, као што је она у облику брода из околине Смедерева, затим лампа с грифоном из Пањевца, бронзаним лампама из Бујановца, Сингидунума и др, али и скромнијим ламапама од теракоте, међу којима се издвајају лампа из Музеја града Београда, с представом светитељског пара, у ставу оранта, који фланкирају крст, или лампа у облику рибе нађена у Обреновцу, као и други, материјалом, темама и обрадом мање репрезентативни примерци, који избором мотива откривају своју хришћанску провенијенцију. Кроз идентификацију и иконографску и иконолошку анализу представа утврђују се текстуални предлози на којима су представе базиране, тражи се веза тих представа са симболичким значењем предмета и реконструише контекст налаза, као и употреба одређеног предмета, значај који је он имао за власника, односно верника.

Симболичко значење светиљке у хришћанству, као и њена култна улога, преузети су из јеврејског богослужења (Успенски, Н., *Православна вечерња, Историјско-литургијска анализа*, Шибеник 2004; Beckwith, R.T., *The Jewish background to the Christian worship, "The Study of Liturgy"*, ed C. Jones, SPCK :London – Oxford University Press :New York 1992. pp. 68 - 80). Значај светла и одвајања светла од таме јасно је истакнуто у уводним редовима Мојсијевог Петокњижја (Пост. 1, 2-5.). Доцније се кроз упутства која Мојсије добија од Бога, истиче посвећена улога маслиновог уља, као и посебно место светиљке, односно седмокраког свећњака, меноре, са седам жижака, која треба да гори пред олтаром Шатора од завета (Друга и Трећа књига Мојсијева). Ови жишци симболисали су присуство Бога, теофанију. Без сумње су и први хришћани који су долазили из Јудеје, прихватили овакво значење светиљке и наставили сличну култну праксу. Светиљка је у Новом Завету постала симбол Христа, али и Светог Јована, алегорија живе вере, мудрости, а у патристичким списима (Климент Александријски, Тертулијан, Ориген, Григорије Ниски, Василије Велики) она је симбол Христа, чију епифанију означава, светла вере, божијег благослова, Богородице. Светло (светиљке) се везује за живот и за крштење, односно верни се на крштењу задевају у светло. Симболичка вредност светиљке проистиче и из њене практичне улоге, предмета који умножава светло и треперењем пламена ствара мистичну атмосферу у сакралном простору, налик звезданом небу и у тродимензионалном простору материјализује визију Небеског Јерусалима, представљену на подним и зидним мозаицима и фрескама у овом периоду. Црква Светог Полиеукта у Цариграду, задужбина Јулијане Анације, можда најјасније репрезентује ове тенденције. У ктиторском натпису црква се назива новим (Соломоновим) храмом ([Anthologia Graeca](#), I.10), а размере грађевине, као и богата скулпторална декорација такође упућују на јерусалимски узор (Ердељан, Ј. *Изабрана места. Конструисање нових Јерусалима код православних Словена*, Православни богословски факултет. Институт за теолошка истраживања, Београд, 2013., Harrison, R. M., *A Temple for Byzantium: The Discovery and Excavation of Anicia Juliana's Palace Church in Istanbul*. London: Harvey Miller 1989.). На локалитету је пронађен изузетно велики број лампи од теракоте и стакла, које сведоче да је и ентеријер цркве био богато опремљен и осветљен, на подобије јерусалимског храма. Значај светла и светиљки, које стварају слику неба на земљи, истакнут је и у екфрасису поводом другог освећења Свете Софије, који је 563. године написао Павле Силенцијарије (Paulus Silentarius,

Descr. S. Sophiae , 563g), у коме између осталог описује и светлост хиљаде светиљки које су у њој гореле. Светиљке су имале важну улогу у осветљавању и истицању насветијих делова сакралног простора, икона, реликвијара и гробова мученика. Трепераво, дифузно осветљење својим зрачењем појачавало је психолошки ефекат и доприносило стварању медитативне, спиритуалне атмосфере у храму. Као предмети који су горели на светим местима и гробовима мученика, светиљке су биле значајне и за ходочасничку праксу, јер су биле посредник у стварању обновљивог извора контактне реликвије, односно светог уља. Уље које је горело на светим местима и над гробовима мученика, имало је велики значај за хришћане, који су му приписивали чудесно, апотропејско и профилактичко дејство. (Anderson, W., An archaeology of late antique pilgrim flasks, *Anatolian Studies* 54, 2004., pp. 74-93.). Такво уље чувано је и преношено у посебних предметима, ампулама. Зато ће у раду бити начињен и преглед (малобројних) ампула нађених на Централном Балкану, будући да су лампе које су гореле на светим местима и ампуле често израђиване у истим радионицама и имале истовестан репертоар представа и мотива. Такође, један сегмент рада биће посвећен и анализи других начина осветљења сакралног простора у периоду од IV до VII века, као и неким предметима, попут кадионица које се ритуалним радњама доводе у везу са светиљкама. Светиљке су имале своје место и у приватном култу, о чему сведочи и данас сачувана пракса паљења кандила пред иконом у дому верника. Као предмет чији пламен симболизује присуство Бога, оне су имале апотропејско значење у дому верног, стављајући га под божију заштиту. У овом контексту светиљке су вероватно коришћене и у јавним грађевинама, као и у одбрамбеним објектима. Као вотивни дар светиљке су биле одраз веровања и молби верника. Представе на вотивним светиљкама стварају слику о поштовању различитих култова у одређеном периоду. На крају, као наследство старијих, паганских веровања, светиљке се налазе у гробовима, као прилог који покојнику обезбеђује светло на другом свету, и очекивано је да ће један број светиљки с хришћанском симболиком, кроз контекст налаза или репертоар мотива сведочити о овој пракси, односно разлозима због којих су похрањиване у гробове.

Проблем симболике светиљке и веза представа, односно иконографског репертоара, који је на светиљкама заступљен, са том симболиком може помоћи у реконструисању религиозне праксе ранохришћанског и рановизантијског периода на Балкану. Стилска, иконографска и иконолошка анализа представа допринеће расветљавању токова визуелне културе овог раздобља, као и утврђивању културних веза између овог простора и остатка Римског царства и путева којима хришћанство, односно хришћанска уметност долазе на Балкан. Светиљка, као предмет који се релативно лако транспортује, била је код Римљана важно пропагандно средство, јер су представе које прослављају царску моћ, слично представама на новцу, стизале до најудаљенијих делова Царства. По свему судећи, хришћани су такође схватили колико моћно средство пропаганде могу бити једноставне симболичке поруке приказане на лампама и користили су их за формирање религиозног идентитета припадника своје заједнице (Curta F., New remarks on Christianity beyond the 6th and early 7th century frontier of the Roman Empire, *Keszthely – Fenekpuszta im context spatantiker kontinuieratsforschung zwischen Noricum und Moesia, Castellum Panonicum Pelsonese*, Vol. 2, 2011., 303 – 321). Поред размене религиозних идеја, ови предмети су посредовали у преношењу токова визуелне културе, стилских и уметничких образаца. Представе на хришћанским светиљкама, формирају се, као и ранохришћанска уметност уопште, у оквирима и токовима позноримске уметности, и један број представа настаје транспонованем и реконтекстуализацијом паганских мотива. Ту су затим мотиви преузети из јудејске традиције, којима је дато хришћанско значење, попут палме, меноре и низа старозаветних сцена. Коначно, ту су мотиви и представе са јасним хришћанским

кореном, пре свих и најчешће Христов монограм, симбол тријумфа хришћанства који се наметнуо као знамење римском цару Константину. Проучавање представа на светилима од IV до VII века значајан је допринос и познавању хришћанске иконографије у предиконкластичком раздобљу, јер су ове представе често одјек монументалних зидних композиција, које нису сачуване.

Циљ истраживања:

Циљ истраживања докторског рада "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" је обрада сачуваних светилки хришћанске провенијенције, иконографска и стилска интерпретација њихове декорације и идентификација текстуалних предлога на којима су засноване. Кроз поређење са сачуваним материјалом са простора Медитерана, биће утврђене постојеће аналогije, порекло предмета и путеви којима хришћански импорт долази до централних области Балкана. Циљ истраживања је евидентирање ранохришћанских светилки, као и сродног материјала (ампуле, опрема за осветљење, кадионице) чиме би се стекла слика о опремању сакралних грађевина у ранохришћанском периоду, култној пракси, значају и симболици светла и светилке. Идентификовање различитих слојева симболике светилке, кроз представе на њима, али и контекст налаза када је познат, треба да доведе до стварања заокружене слике о месту и улози светилке у хијеротопији, посебно у стварању тродимензионалне слике Небеског Јерусалима у простору ранохришћанске цркве, у којој светлост има једну од кључних улога. Проучавање предмета, декорације и места у култу, заокружује се идентификовањем наручилаца, власника, односно корисника, као и значаја који су ови предмети имали за њих.

Методолошки приступ истраживању:

Метод које ће се применити у изради докторске дисертације "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" је интердисциплинаран и ослања се на методе више друштвених и хуманистичких наука. У првом плану је иконографско – иконолошки метод, формулисан у делима А. Варбурга и Е. Панофског. Класична иконографска и иконолошка анализа усмерена је на истраживање односа представе и текста, али и историјског, друштвеног и духовног контекста у коме дело настаје, односно на испитивање перцепције уметничких дела у оквиру културе у којој настају. Уз овај класични приступ, користиће се и нов иконолошки приступ, формулисан у радовима Б. Баерт (Baert, B., *A New Aproach to Iconology, Visual Studies and Anthropology*, ASP Brussels 2011.), Х. Белтинга (Belting. H., *An Anthropology of Images: Picture, Medium, Body*, Princeton University Press, 2011.). Ови методолошки приступи слику третирају као феномен који стоји изван границе њене физичке појаве, а чије значење је одређено дефинишућим концептима времена и културе у којима настаје. Украс на светилици посматра се као посредник за стварање менталног конструкта, који, за оног ко појаву перцепира, има много комплексније значење него визуелна представа по себи.

Иконографска и иконолошка анализа се ослањају на већи број научних дисциплина међу којима су књижевност и историја књижевности, друштвена историја, историја религије, патристика, класичне науке, културна антропологија, социологија, које су од изузетне важности за разумевање друштвеног и духовног контекста у коме дело настаје, затим археологије, која је неопходна за поступак откривања и датовања предмета, као и утврђивање контекста налаза.

За докторски рад "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-

VII ВЕК)" веома су важни нови научни приступи које доносе хијеротопија и лихнологија. Концепт хијеротопија, научне дисциплине која се бави проучавањем обликовања сакралног простора, у коме истакнуту улогу имају иконе, литургијски предмети, музика, светло, развијен је у радовима А. Лидова, (од 2001. године). Лихнологија је сегмент археологије који се бави проучавањем вештачког осветљења од антике до модерног доба. Последњих деценија, истраживања на овом пољу су значајно напредовала, захваљујући интердисциплинарном приступу, као и оснивању International Lychnological Association (2003.), чији конгреси доносе најновија сазнања из ове области.

Од посебног значаја за тему "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" је компаративни метод. Поређење представа на светилкама с централног Балкана с материјалом из суседних римских провинција, али и светилкама из Мале Азије, Сирије, Палестине, Египта, Северне Африке допринеће бољем разумевању ових представа, токова њиховог формирања и преношења. Компаративни метод може помоћи и у решавању ограничавајућих фактора истраживања, пре свега то се односи на релативно мали број светилки са хришћанском симболиком које су откривене на овом простору, а посебно недостатка контекста налаза, који се може реконструисати поређењем са другим територијама на којима су светилке биле у употреби. Компаративни метод незаобилазан је и у успостављању аналогича, те одређивању порекла одређених представа, па и самих предмета.

Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

Докторски рад "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" имаће следећу предложену структуру:

1. *Уводна разматрања*, у оквиру којих би били представљени предмет и циљ истраживања, дефинисани географски и хронолошки оквири, као и историјске прилике периода о коме је реч, које су битно одредиле прву фазу хришћанства на Балкану, а тиме и појаву и трајање светилки као саставног дела религиозне праксе.
2. *Историјат истраживања*, који треба да обухвати преглед до сад објављене библиографије о овој теми и критички осврт на њу.
3. *Светилка и њена симболика*, са потпоглављима *О значају светла*, *Симболика светилке у античкој култури*, *Симболика светилке у јудаизму* је поглавље у коме се разматра почетак употребе вештачког осветљења, место и улога светилке у култу, од пећинских заједница, преко цивилизација старог века, до великих монотеистичких религија. У овом поглављу биће предочени извори, текстуални и ликовни, о значају светилке у различитим религијама, особито код Египћана, Грка, Римљана и Јевреја, односно цивилизација чији утицаји су најснажнији у хришћанству.
4. *Светилка у раном хришћанству*, са потпоглављима *Улога светилке у хришћанском култу*, *Библијски и небиблијски литерарни предлози*, *Преглед светилки са хришћанским представама* је поглавље у коме се идентификују текстуални предлози који говоре о светлу и светилци и њеном симболизму у хришћанству, као и они који су значајни за формирање иконографије представа на светилкама или заветних натписа које носе. Такође се идентификују најраспрострањенији типови светилки са хришћанским представама.

5. *Светиљке са простора централног Балкана, са потпоглављима Светиљке од теракоте, Бронзане светиљке, Светиљка и други литургијски предмети – место и улога у креирању сакралног простора* је поглавље у коме ће бити анализиран материјал са простора централног Балкана. Анализом текстуалних предлогака и компаративног материјала, биће интерпретирана декорација сачуваних светиљки, време када су предмети били у употреби, контекст налаза и др. Посебно ће се обратити пажња на место светиљке у јавном и приватном култу, веза сачуваних предмета са познатим ходочасничким култовима, као и место и улога светиљки у формирању сакралног простора.

6. *Закључак*

7. *Каталог и мапе*

8. *Извори и библиографија*

Основне хипотезе:

Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању докторског рада "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)", везане су за схватање да је светиљка од почетка имала симболично значење и важну улогу у ранохришћанској култној пракси, будући да је она саставни део религиозне праксе Грка, Римљана, Јевреја, односно популације којој први хришћани припадају. Хришћани преузимају обред паљења светиљки, и поред јасне везе са паганским култом, због које је употреба светиљки забрањена Теодосијевим едиктом (Gibon, E., *Opadanje i propast Rimskog carstva*, Beograd 2007.). Упркос (краткотрајној) забрани, кроз само неколико деценија светиљка је враћена у употребу, па и у хришћански храм, у коме постаје предмет чија утилитарност и симболика поприма ново хришћанско тумачење. Полазећи од хипотезе да представе на лампама указују на намену светиљке или веровање наручилаца, реконструисаће се контекст у коме су светиљке могле бити коришћене. Представе ће бити разматране полазећи од претпоставке да се њихови предлошци могу идентификовати у Библији и текстовима ранохришћанских аутора, узевши у обзир и њихову везу са другим облицима визуелног изражавања и значај за познавање хришћанске иконографије у периоду пре иконоклазма. Тако представе на светиљкама постају значајано средство за познавање ране фазе хришћанске уметности, начина на који се пагански мотиви трансформишу и христјанизују, али и за познавање развоја литургијске праксе и религиозних схватања хришћана на Балкану од IV до VII века. Разматрање ампула и светиљки које носе представе везане за ходочасничке култове, пружиће основу за хипотетичко реконструисање идентитета и путева првих хришћанских ходочасника.

Имајући у виду да је литература која се бави темама из ранохришћанске уметности на простору централног Балкана фрагментарна и оскудна, да су до сада углавном објављивани чланци који се баве појединачним предметима, док целовитији прегледи изостају, очекујем да ће рад који за предмет има проучавање представа на ранохришћанским светиљкама, значај светла и светиљке у култним радњама, али и у креирању сакралног простора, допринети да се створи шира слика о једном важном сегменту ранохришћанске уметности, о заступљености тема, иконографских варијанти и поимању феномена светлости у првим вековима хришћанства.

Због свега наведеног упућујем молбу Научно-наставном већу да ми одобри научно-истраживачки рад и израду предложене докторске тезе.

Београд, 22.04.2015.

С поштовањем
Данијела Тешић - Радовановић
историчар уметности
број индекса 6i070122

БИБЛИОГРАФИЈА

1. Abrahamse D., *Rituals of death in the Middle Byzantine period*, The Greek Orthodox Theological Review 29, 1984, 125–134.
2. *Age of Spirituality*, ed. K. Weitzmann, New York 1978.
3. *Акта са стручног скупа Античке светилке – хронологија, типологија и орнаментика*, ур. Крунић, С., Београд 2013.
4. Anderson, W., Votive customs in early Byzantine Asia Minor, *The Journal of the Australian Early Medieval Association*, volume 3, 2007, 17-29.
5. Anderson, W., An archaeology of late antique pilgrim flasks, *Anatolian Studies* 54, 2004, 74-93.
6. *Antinoe cent'anni dopo Catalogo della mostra Firenze Palazzo Medici Riccardi 10 luglio - 1 novembre* ed. L. Del Francia Barocas, Florence 1998.
7. Amante Sanchez, M., Una Lucerna africana con crismon procedente del yacimiento rural romano de los villaricos (Mula, Murcia), *Los Hunos: tradicion e historia, Antig. crist.* (Murcia) IX, 1991.
8. Баван, Б., Иванишевић, В., *Ivstiniana Prima - Царичин Град*, Лесковац 2006.
9. Badurina, A.(ur.), *Leksikon ikonografije, liturgije i simbolike zapadnog kršćanstva*, Zagreb 1985.
10. Baert, B., *A Heritage of Holy Wood: The Legend of the True Cross in Text and Image*, Brill 2004.
11. Baert, B., *A New Aproach to Iconology, Visual Studies and Anthropology*, ASP Brussels 2011.
12. Bailey, D. M., *A Catalogue of the Lamps in the British Museum Vol 1 Greek, Hellenistic and Early Roman Pottery Lamps*, London, British Museum 1975.
13. Bailey, D. M., *A Catalogue of the Lamps in the British Museum Vol 2 Roman Lamps made in Italy*, London, British Museum 1980.

14. Bailey, D. M., *A Catalogue of the Lamps in the British Museum Vol 3 Roman Provincial Lamps* London, British Museum 1988.
15. Bartlett, R., *Why Can the Dead Do Such Great Things? Saints and Worshippers from the Martyrs to the Reformation*, Princeton University Press 2013, 3-26.
16. [Beaune](#) de, S. A., De la domestication du feu aux premières lampes, *Nouveautés lychnologiques / Lychnological News*, Laurent Chrzanovski (Ed.), Nyon 2003, 13-20.
17. Beckwith, J., *Early Christian and Byzantine Art*, Yale University Press 1993.
18. Beckwith, R.T., *The Jewish background to the Christian worship*, "The Study of Liturgy", ed C. Jones, SPCK :London – Oxford University Press:New York 1992, 68 – 80.
19. Belting, H. Image, Medium, Body: a New Approach to Iconolgy, *Critical Inquiry* 2005, 302-319.
20. Belting, H., *An Anthropology of Images: Picture, Medium, Body*, Princeton University Press 2011.
21. Bikić, V., Ivanišević, V. [Imported Pottery in Central Illyricum – A Case Study : Caričin Grad, Rei Cretariae Romanae Favtorum Acta 42, Bonn 2012, 41-49.](#)
22. Бирташевић, М., *Један византиски жижак из Археолошке збирке Музеја града Београда*, Годишњак Музеја града Београда 2, 1955, 43-46.
23. Бирташевић, М. *Средњовековна керамика*, Београд 1970.
24. Bjelajac, Lj., *Nalazi keramičkih žižaka u Beogradskoj tvrđavi*, Godišnjak grada Beograda, XXIX, 1982, 13-25.
25. Bojović, D., *Rimska keramika Singidunuma*, Beograd 1977.
26. Broneer, O., *Terracotta Lamps, Corinth, 4/2*, Cambridge, Massachusetts 1930.
27. Broneer, O., *Terracotta Lamps, Isthmia, 3*, Princeton, New Jersey 1977.
28. Brown, P., *The Making of Late Antiquity*, Harvard 1978.
29. Bubić, V. *Kasnoantičke svjetiljke s ranokršćanskim prikazima iz Arheološkog muzeja u Splitu*, Vjesnik za arheologiju i povijest dalmatinsku, 104, 2011, 227 – 308.
30. Bussière J., Observations sur deux moulesnde lampes chrétiennes, In : N. Crummy (ed.), *Image, Craft and the Classical World. Essays in honour of Donald Bailey and Catherine Johns* (Monogr. Instrumentum 29), Montagnac 2005, 223-232.
31. Bussière J., *Nouveaux outils de potiers Africains d'époque Romaine (IVe – Vie s)*, Facta, A journal of roman material culture studies 2, ed. D. Malfitana, J. Poblome, J. Lund, 2008, 89 – 103.

32. Busuladžić, A., *Zbirka antičkih svjetiljki iz Mogorjela*, VAMZ, 3.s., XXXIX, 2006, 187–200.
33. Buzov, M., *Prikazi na rimskim svjetiljkama*, Histria Antiqua, vol. 18 – 1, vol. 18 – 2, 2009, 277 – 299.
34. Veličković, M. (ur.) *Antička bronza u Jugoslaviji*, Beograd 1972.
35. Vikan G., *Byzantine Pilgrimage Art*, Dumbarton Oaks, Trustees for Harvard University, Washington, D.C. 1982
36. Vikić-Belančić, B., *Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu*, Vjesnik AMZ V, Zagreb 1971, 97 – 182.
37. Vikić-Belančić, B., *Antičke svjetiljke u Arheološkom muzeju u Zagrebu*, Vjesnik AMZ, IX, Zagreb 1975, 49 – 160.
38. Vikić-Belančić, B., *Elementi ranog kršćanstva u Sjevernoj Hrvatskoj*, Arheološki vestnik 29, Ljubljana 1978, 588-605.
39. Vikić-Belančić, B., *Ranocarska svjetiljka iz Siska*. Nova akvizicija Arheološkog muzeja u Zagrebu., VAMZ, 3.s., XXII, 1989, 43-52.
40. Vickers, M., The Wilshire collection of Early Christian and Jewish antiquities in the Ashmolean museum, Oxford, Zbornik Kačić, Split, 2009-2011, 41-43.
41. Вранешевић, Б., *Слика раја на ранохришћанским подним мозаицима на Балкану од 4. до 7. века*, Докторски рад одбрањен на Филозофском факултету у Београду 2014. године
42. Vranešević, B., The iconography of light. A possible interpretation of the decoration of a three nozzle lamp from Viminacium, Зорграф 38, 2014, 23-29.
43. Vučić, J., *Ranokršćanske glinene svjetiljke u Arheološkom muzeju Zadar*, Zadar 2009.
44. German, F., Rodriguez M., *Lucernas vidrios Antigüedades romanas II*, Madrid 2005.
45. Gibon, E., *Opadanje i propast Rimskog carstva*, Beograd 2007.
46. Gil Fernández, J., Illychiniarius, Habis, Nº 4, 1973, 181-188.
47. Glumac, M., Glinene svjetiljke iz kasnoantičke zbirke narodnog muzeja u Beogradu, Zbornik Narodnog muzeja - serija: Arheologija, 17(1), 2001, 213-227.
48. Grabar, A., *Christian Iconography: A Study of Its Origins*, Princeton University Press 1968.
49. Grabar, O., *The Mediation of Ornament*, Princeton University Press 1995.

50. Grégoire, A., *Alba-la-Romaine (Ardèche) : les lampes en terre-cuite*. In: *Revue archéologique de Narbonnaise*, Tome 23, 1990, 153-212.
51. Гуревич, А., *Категорије средњовековне културе*, Београд 1994.
52. Da Costa K., *Shining a light on shifting frontiers: cultural uses of ceramic lamps during late antiquity*, in: *Shifting cultural frontiers in late antiquity*, eds. D. Brakke, D. Deliyannis, E. Watts, Farnham–Burlington 2012, 167–180.
53. Davis, S. J., *The Cult of Saint Thecla: A Tradition of Women's Piety in Late Antiquity*, Oxford University Press, New York 2001.
54. De Miro A. & Polito A., *Lucerne in Sigilatta Africana, ceramica fine e da fuoco dalla necropolis paleocristiana de Lampedusa (Sicilia)*, *Rei Cretariae Romanae Favtorum Acta* 42, 2012, 267 – 272.
55. Dell'Acqua, F., *Glass and Natural Light in the Shaping of Sacred Space in the Latin West and in the Byzantine East*, in A. M. Lidov (ed.), *Hierotopy. The Creation of Sacred Spaces in Byzantium and Medieval Russia = Ierotopija: issledovanie sakral'nych prostranstv; materialy meždunarodnogo simpoziuma*, Moscow, Indrik, 2006, 299-324.
56. Deonna, W., *L'ornementation des lampes romaines*, *Revue Archéologique* XXVI, 1927, 233 – 263.
57. Di Cosmo L., *Nota su Lucerne del Museo della Ceramica di Cerreto Sannita*, *Annuario A.S.M.V. / Studi e Ricerche*, 2002, 97 – 102.
58. Dobruna-Salihu, E., *Predmeti umjetničkog obrta u bronci tijekom rimskog doba u središnjem dijelu Dardanije (današnjeg Kosova)*, *Histria Antiqua* 19, Zagreb 2010, 153-166.
59. *Documentation générale européenne. Notes sur une lampe en forme de bateau*. (1963) In: *Revue archéologique du Centre de la France*. Tome 2, fascicule 3, 1963, 251-258.
60. Drijvers J. W., *Helena Augusta the Cross and myth: Some New Reflections*, *Millennium 8. Yearbook on the Culture and History of the First Millennium C.E.*, 2011, 125-174.
61. Dronsch, K., *Lieber eine Leuchte als ein unscheinbares Licht (Die Lampe auf dem Leuchter / Vom Licht auf dem Leuchter)*, *Gt 08020*, 2007, 147 – 152.
62. Дрча, С., *Бронзане светиљке из збирке Народног музеја у Нишу, Зборник Народног музеја у Нишу 1*, Ниш, 1985, 53 – 59.
63. Djuric, S. *The Anawati Collection Catalog I - Ancient Lamps from the Mediterranean*, Eika 1995.
64. *Everyday Life in Byzantium*, ed. D. Papnikola – Bakirtzi, Athens 2002.

65. Егерија, *Путовање по Светој земљи*, превод Матејић, М, Београд : Рашка школа 2002.
66. Елијаде, М., *Свето и профано*, Нови Сад 2003.
67. Ердељан, Ј., *Идеја Јерусалима и градови-престонице држава православних Словена у позном средњем веку*, докторски рад одбрањен на Филозофском факултету у Београду 2008.
68. Ердељан, Ј., *Изабрана места. Конструисање нових Јерусалима код православних Словена*, Православни богословски факултет. Институт за теолошка истраживања, Београд 2013.
69. Eckardt, H., *Illuminating Roman Britain*, Montagnac: Instrumentum 2002.
70. Ex oriente lux, Rimskodobna svetica in oljenke iz Slovenije, IV. Mednarodni kongres Zveze raziskovalcev svetil, ILA Ptuj, 15. do 19. maj 2012.
71. Živić, M., Catalogue of small finds from excavations outside the fortified palace of Romuliana (2005 – 2007), *Starinar* LVII, 2007, 277 – 307.
72. Zeiller, J., *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'empire Romain*, Roma 1967.
73. Зотовић, Љ., Јордовић, Ч., *Viminacium: некропола „Више гробаља“*, Београд 1990.
74. Zotović Lj., *Rano hrišćanstvo u Viminacijumu kroz izvore i arheološke spomenike*, *Viminacium* 8/9, Požarevac 1994, 59–72.
75. Zotović Lj., *Early Christianity in Viminacium*, in: *The age of tetrarchs*, ed. Dragoslav Srejović, Belgrade 1995, 339–348.
76. [Zhuravlev, D. *Syro-Palestinian clay lamps and their derivatives of Roman and Byzantine period from Chersonesos*](#), REI CRETARIE ROMANÆ FAVTORVM, Acta 42, Bonn 2012.
77. Ivanyi, D., Die panonischen Lampen - ein typologisch-chronologische Übersicht. *Dissertationes Pannonicae*, Budapest, serija 2, br. 2, 20, 1935.
78. Ilić, O., Ranohrišćanski import na teritoriji severnog Ilirika u periodu od IV do početka VII veka, *Arheologija i prirodne nauke* 2, Beograd 2006, 47-68.
79. Илић, О., Палеохришћански литургијски предмети и делови црквене опреме на територији јужне Србије, *Ниш и Византија VI*, Ниш 2008, 125-136.
80. Jarak, M., Napomene uz problem porijekla ranokrscanskog simbolizma, *VAMZ*, 3.s., XXI, Zagreb 1988, 67 – 78.

81. Jovanović, A., Zemljane svetiljke iz antičke zbirke Narodnog muzeja u Nišu. Niški zbornik, 2, Niš 1976, 61 – 83.
82. Jovanović, A., Lampe iz radionice Flaviusa. Niški zbornik 1, Niš 1985, 45-52.
83. Jovanović, A. Prilozi poznavanju ikonografije avgustovog zlatnog veka. Glasnik Srpskog arheološkog društva, br. 17, 2001, 43-51.
84. Јовановић, А. *Тло Србије: Завичај римских царева*, Београд 2006.
85. Јовановић, А. *Огледи из античког култа и иконографије*, Београд 2007.
86. Јовановић, А., Цуњак М. *Археолошка истраживања у Дубравици (античком Маргуму) током 1989. и 1990. године*, Саопштења XXVI, 1994, 107 – 122.
87. Jovanović, M., *Jedan prilog proučavanju antičkih žižaka*. Vranjski glasnik V, Vranje, 1969, 17-26.
88. Jurlaro, R. Lucerne Cristiane dal Salento, «Ricerche e Studi» 3, 1967, 43-75.
89. Katsioti A., Aspects of the economic and commercial activity of Rhodes during late antiquity: The case of lamps, *Sailing in the Aegean, Reading in the economy and trade routes*, ed. C.Papageorgiadou – Banis & A. Giannikouri, Meletimata 53, 2008, 189 – 208.
90. Katsioti, A., Πήλινη ημίτομη μήτρα λύχνου πρωτοβυζαντινών χρόνων από την Κω και ζητήματα εργαστηρίων κατασκευής λύχνων στα Δωδεκάνησα/Clay upper matrix of an early byzantine lamp from Kos and associated issues concerning lamp production workshops in the Dodecanese Kos, *Δινήεσσα. Τιμητικός τόμος για την Κατερίνα Ρωμιο-πούλου*, ed. Π. Αδάμ-Βελένη & Κ. Τζαναβάρη, Thessaloniki 2012, 555-563
91. Karivieri A., Lychnological news from the Museum of Antiquities at Lund University, *Nouveautés lychnologiques / Lychnological News*, Laurent Chrzanovski (Ed.), 2003, 115 –122.
92. Каячев, Б.А., Золотая лампа: гомеровский гапакс в «Энеиде» Вергилия, Вестник РГГУ, 12/8, Москва 2008.
93. Kessler, H. L., *Spiritual Seeing, Picturing God's Invisibility in Medieval Art*, Philadelphia 2000.
94. Kitzinger, E., *The Hellinistic Heritage in Byzantine Art*, DOP 17, 1963, 95-115.
95. Kitzinger, E., *Byzantine Art in the Making, Main lines of stylistic development in Mediterranean Art, 3rd-7th Century*, Harvard 1995.
96. Kondić, V., Todorović, J. Zbirka rimskih žižaka u Muzeju grada Beograda. Godišnjak grada Beograda III, 1956, 25-34.

97. Korać, M., *Žišci sa teritorije Viminacijuma*, neobjavljena doktorska teza, Filozofski fakultet, Beograd 1995.
98. Krunić, S. Rimske svetiljke s pečatom iz zbirke Muzeja grada Beograda. *Godišnjak grada Beograda*, XXXV, 1988, 15-35.
99. Krunić, S. Rimske bronzane svetiljke iz Muzeja grada Beograda. *Godišnjak grada Beograda*, XXXIX, 1992, 9-17.
100. Krunić, S. Upotrební predmeti. u: Krunić S. (ur.) *Antička bronza Singidunuma*, Beograd 1997.
101. Крунић, С. Светиљка у облику стопала – симбол Сераписа, Гласник САД, 22(21), 2005, 149-160.
102. Krunić, S. Pregled antičkih svetiljki Singidunuma, *Singidunum* 4, 2005, 45-104.
103. Крунић, С. Керамичка светиљка са могућим ликом Децебала из околине Београда, ГСАД/ЈСАС, 2007, 289-298.
104. Крунић, С. *Античке светиљке из Музеја града Београда*, Београд 2011.
105. Kuzmanov, G., *Antični lampi*, Sofija 1992.
106. Kühnel, B., *From the Earthly to the Heavenly Jerusalem. Representation of the Holy City in Christian Art of the First Millenium*, *Römische Quartalschrift für Christliche Altertumskunde und Kirchengeschichte. Supplementheft* 42, Roma-Freiburg-Wien 1987.
107. Lazar I., *An oil lamp from Slovenia depicting a Roman glass furnace*, *VAPD* 99, 2006, 227-234.
108. Лидов, А. М. (Редактор-составитель) *ОГОНЬ И СВЕТ В САКРАЛЬНОМ ПРОСТРАНСТВЕ*. Материалы международного симпозиума, М.: Индрик 2011.
109. Lidov, A., [*A Byzantine Jerusalem. The Imperial Pharos Chapel as the Holy Sepulchre*](#) In: *Jerusalem as Narrative Space*, ed. Annette Hoffmann and Gerhard Wolf, Leiden, Boston: Koninklijke Brill, 2012, 63-104.
110. Lidov, A., *BYZANTINE CHURCH DECORATION AND THE GREAT SCHISM OF 1054 **, *Byzantion*, LXVIII/2, 1998, 381-405.
111. Lidov, A., *The Canopy over the Holy Sepulchre. On the Origin of Onion-Shaped Domes, Jerusalem in Russian Culture*, ed. A. Batalov and A. Lidov, New York – Athens 2005, 171-180.
112. Lidov, A., *Creating the Sacred Space. Hierotopy as a new field of cultural history*. *SPAZI E PERCORSI SACRI*.indb 61, 2015.

113. Lidov, A., [Hierotopy. The creation of sacred space as a form of creativity and subject of cultural history](#) In: Hierotopy. Creation of Sacred Spaces in Byzantium and Medieval Russia.(foreword) Edited by A. Lidov, Moscow 2006, 33-58.
114. Lidov, A., [Leo the Wise and the Miraculous Icons in Hagia Sophia](#). In: The Heroes of the Orthodox Church. The New Saints, 8th to 16th century. Ed. E. Kountura-Galaki, Athens 2004.
115. Lidov, A., *Spatial Icons. The Miraculous Performance with the Hodegetria of Constantinople* In: Hierotopy. Creation of Sacred Spaces in Byzantium and Medieval Russia, ed. A. Lidov, Moscow 2006, 349 – 372.
116. Loeschcke, S., *Lampen aus Vindonissa: Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des antiken Beileuchtungswesens*. Zurich: Beer and CIE 1919.
117. Loffreda, S., Ancora sulle lucerne Bizantine con iscrizione, *Studium Biblicum Franciscanum*, XLII, 1992, 313 – 329.
118. Loconsole M., Il simbolo della croce tra giudeo-cristianesimo e tarda antichità: un elemento della *translatio Hierosolymae*, *Liber Annuus*, Vol. 53, 2003, 4 – 58.
119. Maraval, P., The Earliest Phase of Christian Pilgrimage in the Near East (before the 7th Century), *Dumbarton Oaks Papers*, No. 56, Washington 2002.
120. Marki, E., Lampes du complexe episcopal de Louloudies, *TEYXOS* 5, Thessalonique 1998.
121. Marcovich, M., A God called Lychnos, *Studies in Graeco-Roman Religions and Gnosticism*, Brill 1988, 1-8.
122. Mikulčik, I. Rimski lucerni od Skupi. Godišen Zbornik na Filozofskiot Fakultet 27/1, Skopje 1975, 127 – 150.
123. Miltner-Zurunić, I. *Žišci iz Beograda*. *Starinar*, III, knj. VI, 1931, 101.
124. Mirković, L., *Starohrišćanska grobnica u Nišu*. *Starinar*, V-VI, Beograd, 1954-1955, 53-72.
125. Mirković, L., *Ikonografske studije*, Novi Sad 1974.
126. Mirković, M., *Rimski gradovi na Dunavu u Gornjoj Meziji*, Beograd 1968.
127. M. Michelucci, *La collezione di lucerne del Museo Egizio di Firenze*, Firenze 1974.
128. Mlynarcek, J., *Fourth century A.D. Terracotta lamps from Nea Paphos*, *Acta Cypria* 2, 1992, 255 – 271.
129. Mlynarcek, J., Italian and Alexandrian Teracotta lamps. A Pattern of Influence (the 1st through 4th Century A.D.), *L'Egitto in Italia Dall' Antichita Al Medioevo*, 1998, 453 – 465.

130. Mlynarcek , J., [The fading lights of a church](#), *Lampes Antiques du Bilad Es Sham, Jordanie, Syrie, Liban, Palestine, Actes du Colloque de Petra-Amman (6-13 novembre 2005)*, ed. Frangie, D., Salles, J., Paris 2011, 183-195.
131. Moga, I., Building god's dwelling place. Synagogues and houses of of prayer in Anatolia and Eastern Europe during the Roman Period, [Histrina Antiqua 20, 2011](#), 269-278.
132. Modrzewska – Marciniak, I. *Alcune Scritte e Lettere sulle Lucerne in Terracotta Siro-Palestine del IV-VII Secolo D.C.*" BSAA 49, 1983, 135-149.
133. Modrzewska, I. Lucernas romanas ineditas en los Museos Arqueologico Nacional y de Barcelona, BSEAA LVII, 1991, 245-249.
134. Mokrović, Lj., Uzajamni utjecaj kršćanstva i umjetnosti na zajedničkom povijesnom putovanju (I. dio) *Od ranokršćanstva do ranog srednjeg vijeka*, [Obnovljeni život, 56 \(1\)](#), 2001.
135. Nachtergaele, G., *Remarques sur des Lampes et d'autres objets inscrits d'Egypte*, Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 119, 1997, 185-188.
136. Nikolajević, I., O poreklu »orijentalnih« uticaja u ranohrišćanskoj umetnosti u Dalmaciji, Zbornik Filozofskog fakulteta u Beogradu XII/1, 1974, 125 i d.
137. Nikolić, S., Pop – Lazić, S. Ostaci antičke urbane zone na dunavskoj padini, Singidunum 4, 2005, 7 – 43.
138. Nitowski, E.L., *The luchnaria. Inscribed Lamps of the Byzantine Period*, Occasional Papers of the Horn Archaeological Msueum. Andrews University. Number 4, Berrien Springs 1986.
139. Oikonomou A., Lampes paléochrétiennes d'Argos. In: Bulletin de correspondance hellénique. Volume 112, livraison 1, 1988, 481-502.
140. Ousterhout, R., *Architecture as Relic and the Construction of Sanctity: The Stones of the Holy Sepulchre*, The Journal of the Society of Architectural Historians, Vol. 62, No. 1, 2003, 4-23.
141. Острогорски, Г., *Историја Византије*, Београд 1966.
142. Павловић, Л., *Римска бронзана светиљка облика ратног брода*, Старинар VII , Београд 1966, 124 – 129.
143. Panofsky, E., *Ikonološke studije: humanističke teme u renesansnoj umetnosti*, Beograd 1975.
144. Pace, G. *Le lucerne del Cantiere delle Navi Antiche di Pisa*, Gradus 3, 2008, 3–22.

145. Pétridis P., Les lampes corinthiennes de Kritika. In: *Bulletin de correspondance hellénique*. Volume 116, livraison 2, 1992, 649-671.
146. Петровић, В., *Дарданија у римским итинерарима: градови и насеља*, Београд 2007.
147. Petrović, P., *Paleografija rimskih natpisa u Gornjoj Meziji*, Beograd 1975.
148. Procopius, De Aedificis, у: *Византијски извори за историју народа Југославије I* (фототип. изд. ур. Љ.Максимовић), Београд 2007, 53-72.
149. Поповић, В., Ранохришћанска бронзана лампа из околине Смедерева, *Старинар XX*, Београд 1969, 323 – 330.
150. Popović, M., Bikić, V., [*Vrsenice - kasnoanticko i srpsko ranosrednjovekovno utvrđenje*](#), Beograd 2009.
151. Поповић, Р., *Рано хришћанство на Балкану пре досељења Словена*, Београд 1995.
152. Poulou-Papadimitriou, N. *Lampes paléochrétiennes de Samos*. In: *Bulletin de correspondance hellénique*. Volume 110, livraison 1, 1986, 583-610.
153. Putica, A., Bronzana svetiljka iz anticke zbirke Gradskog muzeja u Somboru, *Glasnik Srpskog arheoloskog drustva*, 25, 2011, 219 - 224.
154. Reich R. A Note on the Roman Mosaic at Magdala on the Sea of Galilee, *Liber Annuus* 41, 1991, 455 – 458.
155. *Rimski carski gradovi i palate u Srbiji*, ur. Dragoslav Srejović, Beograd 1994.
156. Rubright, J.C., Lamps from Sirmium in the Museum of Sremska Mitrovica. Sirmium, *Arheološki institut*, Beograd, knj. III, 1973, 54.
157. Rushforth, G. McN., Funeral Lights in Roman Sepulchral Monuments, *The Journal of Roman Studies* Vol. 5, 1915, 149-164.
158. Спасић, Д., Једна гробна целина из Виминацијума, *Гласник САД* 12, Београд 1996, 99 – 107.
159. Sussman V., Secular and Religious Life in the Holy Land in the Roman and Byzantine Periods as illustrated on Oil Lamps, *Nouveautés lychnologiques / Lychnological News*, Laurent Chrzanovski (Ed.) (2003), 2003, 223 –236.
160. Shukriu, E., Fruhchristliche Lampen aus der Antiken Provinz Dardania, *MITTEILUNGEN ZUR CHRISTLICHEN ARCHÄOLOGIE* 9, Wien 2003, 19–23.
161. Schneider, G., Das Bildwort von der Lampe. Zur Traditionsgeschichte eines Jesus-Wortes, *ZNW* 61, Leiden 1970, 183-209.

162. Schneider, G., Studies of Roman lamps from the Northern Provinces and from Rome, in G. OLCESE(a cura di) *Ceramica Romana e archeometria: lo stato degli studi*, Atti delle Giornate Internazionali di Studio (Castello di Montegufoni, Firenze, 26 – 27 aprile 1993), Firenze 1993, 127 - 142.
163. Talbot, A., *Pilgrimage to Healing Shrines: The Evidence of Miracle Accounts*, Dumbarton Oaks Papers, No. 56, Washington 2002.
164. Татић-Ђурић, М. Једна касноантичка лампа из збирке Народног Музеја у Београду, *Жива Антика*, X, т. 1–2., Скопље 1960.
165. Topoleanu, F., *Ceramica romană și romano-bizantină de la Halmyris (sec. I – VII d.Ch.)*, Tulcea 2000.
166. Topoleanu, F., Felle A. E., Un opaiț bizantin de origine syro-palestiniană din colecția Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești*, *Omagiu lui Gavrilă Simion la a 80-a aniversare*, 2008, 205 – 208.
167. Totev K., *Thessalonican eulogia found in Bulgaria: lead ampules, enkolpia and icons from the 12th–15th centuries*, Veliko Tŭrnovo 2011.
168. Тошић, Г., Рашковић, Д., Хришћански мотиви на археолошком материјалу из околине Крушевца и Алексинца, *Ниш и Византија VII*, Ниш 2009, 179 – 196.
169. [Toynbee](#), J. M. C., *Death and Burial in the Roman World*, London 1971.
170. *Transition to Christianity. Art of Late Antiquity, 3rd–7th Century ad*, ed. A. Lazaridou, New York 2011.
171. Treister M., Bronze Lamps of the Hellenistic period and the first centuries AD in the North Pontic Area, In : L. Chrzanovski (dir.), *Lychnological Acts 1. Actes du 1er Congrès international d'études sur le luminaire antique (Nyon-Genève, 29.IX - 4.X.2003)* (Monogr. Instrumentum, 31), Montagnac 2005, 293 – 330.
172. Успенски, Н., *Православна вечерња, Историјско-литургијска анализа*, Шибеник 2004.
173. Ferrier J., Les Lampes du Paléolithique en Gironde. In: *Bulletin de la Société préhistorique de France*, tome 39, N. 3-4., 1942, 124-128.
174. Фидановски, С., Римски и рановизантијски период, у: Археолошко благо Косова и Метохије од неолита до раног средњег века, I ,II, Београд: Српска академија наука и уметности, Музеј у Приштини 1998.
175. Fidanovski, S., Nekropole Municipijuma DD u svetlu novih istraživanja, *Glasnik Muzeja Kosova i Metohije*, XV-XVI, 1988, 11-49.
176. Fossey, J. M., Illuminating the Black Sea in Antiquity, *Nouveautés Lychnologiques*, Nyon 2003, 91 – 97.

177. Hayes, J.W., *Late Roman Pottery*, London 1972.
178. Hegewisch M., Lampen im Barbaricum Ein kurzer Beitrag zur Beleuchtung in germanischen Siedlungen, *Ostrogothica. Археология Центральной и Восточной Европы позднеримского времени и Эпохи великого переселения народов*, 2009.
179. Hershkovitz M., Lamps Decorated with Human Faces from the Excavations at the Jewish Quarter in Jerusalem, *Nouveautés lychnologiques / Lychnological News*, Laurent Chrzanovski (Ed.), 2003, 111 –114.
180. Huxtable, M. J., The Relationship of Light and Colour in Medieval Thought and Imagination, *On Light*, edited by K. P. Clarke and S. Baccianti, Oxford 2013, 25-44.
181. Cavalieri, M; Pace, G, Forme di illuminazione nella villa tardoantica di aiano-Torraccia di Chiusi (Siena, italia), ed. Chrzanovski, L., *Le Luminaire antique Lychnological Acts* 3, Actes du 3e Congrès International d'études de l'ILA, Université d'Heidelberg, 21 - 26.IX.2009, 2012.
182. Carrié, J.P., Light and Self – representation in the rural residence of Western Elite during the Late Antiquity, *Revista de estudos sobre Antigüidade e Medievo*, Alétheia 2009.
183. Cvetkovski .T, Cvetkovska – Ocokoljić, V. Hodočaćće ranih hrišćana u Svetu zemlju: Paralele sa savremenim hodočasnikom, *Religija i tolerancija*, Vol. VIII, N° 14, Jul – Decembar, 2010.
184. Цермановић, А., Римска бронзана лампа из околине Пожаревца, *Старинар IX-X*, Београд, 1958 – 1959, 203-205.
185. Cermanović-Kuzmanović, A., Bronzana lampa iz Tekije (Transdierna). *Zbornik Narodnog muzeja*, Beograd, XI-1, 1983, 49-52.
186. Cermanović-Kuzmanović, A., Antičke svetiljke iz Tekije - Transiderna. *Zbornik filozofskog fakulteta*, Beograd, XVII 1991, 171-178.
187. Cerdan, Á. M., Implantación romana y asimilación cultural en la hispania septentrional a través de los testimonios lucernarios, *Nouveautés lychnologiques / Lychnological News*, Laurent Chrzanovski (Ed.), 2003, 187 –206.
188. Connelly, J. B., Mlynarczyk J., Terracotta Oil Lamps from Geronisos and their contexts, *Report of the Department of Antiquities*, Cyprus 2002.
189. Crnobrnja A., *Skupni nalaz rimskih žižaka - prilog proučavanju urbane istorije Singidunuma*, *Godišnjak grada Beograda*, 2000-2001, 47-48, 67-88.
190. Црнобрња, А., *Загробни обичаји римског времена: студија случаја гроба из Брестовика*, *Гласник САД* 21, 2005, 161-172.
191. Црнобрња, А., *Култна намена римских жижака у Горњој Мезији*, Београд 2006.

192. Crnobrnja, A., Economic aspects of the use of roman oil lamps in Moesia Superior, *Phosphorion*, Sofia 2008, 408 – 412.
193. Cumont, F., *After Life in Roman Paganism*, Yale University Press, New Haven 1923.
194. Curta F., New remarks on Christianity beyond the 6th and early 7th century frontier of the Roman Empire, *Keszthely – Fenekpuszta im context spatantiker kontinuieratsforschung zwischen Noricum und Moesia, Castellum Panonicum Pelsonese*, Vol. 2, 2011, 303 – 321.
195. Чершков, Е., *Касноантичка остава из Добротина на Косову*, Гласник Музеја Косова и Метохије VII-VIII, Приштина, 1962-1963, 317 – 338.
196. Шпехар, О. Настанак хришћанске сакралне топографије урбаних простора централног Балкана: од Миланског едикта до почетка VII века, Докторски рад одбрањен на Филозофском факултету у Београду 2012.
197. Špehar, P., *Materijalna kultura iz ranovizantijskih utvrdjenja u Djerdapu; Oprema za osvetljavanje*, Beograd 2010.
198. Waliszewski T., *Acclamatio crucis sur une lampe romaine tardive*, *Studium Biblicum Franciscanum*, XLII, 1992, 305 – 312.
199. Walters, H. B., *Catalogue of the Greek and Roman lamps in the British museum*, London 1914.
200. Weitzmann, K., *The Survival of Mythological Representations in Early Christian and Byzantine Art and Their Impact on Christian Iconography*, *Dumbarton Oaks Papers*, Vol. 14, 1960, 43+45-68
201. Weyl Carr, A. Icons and the Object of Pilgrimage in Middle Byzantine Constantinople, *Dumbarton Oaks Papers*, No. 56, 2002.
202. Wiseman J., *Excavation in Corinth, The Gymnasium area, 1967 – 1968*, *Hesperia* 38, 1969, 64 – 99.
203. Wunderlich Ch., Light and Economy An Essay About the Economy of Prehistoric and Ancient Lamps, *Nouveautés lychnologiques / Lychnological News*, Laurent Chrzanovski (Ed.), 2003, 251 –264.
204. Xanthopoulou, M. *Les lampes en bronze à l'époque paléochrétienne*, Bibliothèque d'Histoire des Religions de l'Université Paris-Sorbonne, Brepols Publishers n.v., Turnhout, Belgium 2010.

Реферат о квалификацији кандидата и подобности предложене теме за докторску дисертацију

Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Данијела (Томислав) Тешић - Радовановић рођена је 1975. године у Шапцу. Студије историје уметности на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду завршила је 2001. године са просечном оценом 9,11. Дипломски рад на тему *"Неки аспекти иконографије надгробних споменика са територије римских провинција источне Далмације и југоисточне Паноније"* одбранила је код проф. др Александра Јовановића. Докторске студије на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду уписала је школске 2009/10. године код ментора проф. др Јелене Ердељан. У периоду између 2003. и 2010. године била је запослена као асистент приправник на Филозофском факултету Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици.

Учествовала је на више научних скупова у земљи и иностранству: Међународна научна конференција Косово и Метохија у цивилизацијским токовима, октобар 2009; Међународна научна конференција Културно наслеђе Косова и Метохије. Историјске тековине Србије на Косову и Метохији и изазови будућности, Београд, октобар 2013; Symbols and models of the Mediterranean, Medworlds – 6th International Conference of Mediterranean Worlds, Department of Humanities, University of Calabria, Rende – Cosenza, Italy, септембар 2014; The 9th International Conference of Iconographic Studies "Icons and Iconology", Ријека, јун 2015; Међународна научна конференција Век српске голготе 1915-2015, Косовска Митровица септембар 2015.

Објавила је следеће радове: Емил Чершков, истраживач античке културне баштине, *Косово и метохија у цивилизацијским токовима. Међународни тематски зборник*, Књ. 3, Историја; *Историја уметности*, Косовска Митровица: Филозофски факултет, 2010, 469 – 480;

Неки аспекти Антинојевог култа у римском насељу у Сочаници, *Културно наслеђе Косова и Метохије, Историјске тековине Србије на Косову и Метохији и изазови будућности*, Зборник 2 (2013), 377 - 397; О пореклу Антинојевог култа у римском насељу код Сочанице, *Зборник радова Филозофског факултета*, год. 43, бр.2 (2013), 411 – 428 (коаутор са Б. Гугољ); Културно наслеђе Косова и Метохије у делу Вељка Петровића, *Сусрети народа и култура. Међународни тематски зборник*, Косовска Митровица 2015, 453-462 (коаутор са Б. Гугољ). Радови "A Lamp from Belgrade City Museum with a Representation of Saints Constantine and Helen" (изложен на међународном научном скупу *Symbols and models of the Mediterranean, Medworlds – 6th International Conference of Mediterranean Worlds*, одржаном од 09. – 11. 09.2014. у Козенци), "The Žiça Altar Screen Icons" (изложен на *The 9th International Conference of Iconographic Studies "Icons and Iconology"*, Ријека, јун 2015), "Спомен обележја као колективне меморије српских ратника страдалих у рату 1914 -1918. године" (изложен на међународној научној конференцији *Век српске голготе 1915-2015*, Косовска Митровица септембар 2015) прихваћени су и налазе се у припреми за објављивање.

Предмет и циљ дисертације:

Непосредни предмет истраживања докторске дисертације Данијеле Тешић - Радовановић под насловом "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" су представе и декоративни мотиви са хришћанским значењем на светиљкама датованим у период од III до VII века, нађеним на простору Централног Балкана. Изузетно велики број сачуваних светиљки из римског и рановизантијског периода, серијска производња и недовољно података о контексту налаза дали су велики број типологија и описа римских и рановизантијских светиљки, али синтезе најчешће изостају. Предмет истраживања је многозначна симболика светиљке, која је проистекла из њене основне функције. Светиљка је предмет који даје светло, може да осветли таму, а поред тога може да одржи пламен, ватру. Ова ватра, огањ, веома рано је доведена у везу са небеским, божанским пламеном/светлом, па је светиљка, по свему судећи, још у палеолиту постала саставни део кулtnих радњи, а ову улогу је задржала од раних пећинских заједница, преко великих медитеранских цивилизација старог века, аврамовских религија, хиндуизма, све до данас. Светлост светиљке, као и небеска ватра од које потиче, прочишћава, има профилактичко и

апотропејско дејство, а ова својства се приписују и маслиновом уљу, које гори у лампама. Сматра се да су хришћани симболику светиљке преузели из јудаизма, у коме је значај светла и маслиновог уља изузетно велики, што је посведочено и бројним поменима у Старом Завету. Као предмет који непосредно учествује у култу, светиљка је симболизовала Бога који је увек присутан у храму, теофанију, Бога који осветљава пут вернима. Хришћанство из јудаизма преузима и продубљује симболику лампе, о чему говоре бројни помени светиљке (лампе, жишка) у Новом Завету и код ранохришћанских писаца. Христ себе назива светлошћу света (Јов. 8,12.), а свети Јован га назива истинитом светлошћу (Јов. 1,9.). Светиљка се у Новом Завету помиње најчешће у алегоријском и метафоричком контексту, али већ од III века у текстовима се могу наћи и описи обреда уношења светиљке и вечерњег светилничног благодарења. (Тертулијан, *The Statutes Of The Apostles Or Canones Ecclesiastici* (Horner G. W., *The Statutes Of The Apostles Or Canones Ecclesiastici*, London 1904.), *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi* (Rahmani I., *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi*, Moguntiae 1899).

Представе на светиљкама имају велики дијапазон тема и мотива, које су у вези са слојевитом симболиком предмета, као и са различитим начинима употребе, од једноставних вотивних и ходочасничких предмета, до (репрезентативнијих) олтарских лампи или групе светиљки које учествују у креирању слике небеског Јерусалима, односно есхатолошке визије описане у Старом и Новом Завету. Репертоар мотива на ранохришћанским светиљкама веома је богат и разноврстан, чине га аниконичне и фигуралне представе. Најчешће се појављују крст и христограм, затим геометријски облици, богата флора и фауна (преузимају се из хеленистичко-римске уметности, са новим хришћанским значењем) сцене инспирисане старозаветном и новозаветном тематиком, затим портрети светитеља, групе светитеља и представе везане за ходочасничке култове. Избор тема и мотива, по свему судећи, био је одређен местом и улогом коју ће светиљка имати.

У раду ће бити разматран материјал са простора Централног Балкана, односно лампе са хришћанском симболиком нађене на овом простору. Реч је о репрезентативним бронзаним лампама, као што је она у облику брода из околине Смедерева, затим лампа са грифоном из Пањевца, бронзаним лампама из Бујановца, Сингидунума и др, али и скромнијим ламапама од теракоте, међу којима се издвајају лампа из Музеја града Београда, са представом светитељског пара, у ставу оранта, који фланкирају крст, или лампа у облику рибе нађена у Обреновцу, као и други, материјалом, темама и обрадом мање репрезентативни примерци, који избором мотива

откривају своју хришћанску провенијенцију. Кроз идентификацију и иконографску и иконолошку анализу представа утврђују се текстуални предлошци на којима су представе базиране, тражи се веза тих представа са симболичким значењем предмета и реконструише контекст налаза, као и употреба одређеног предмета, значај који је он имао за верника. Светиљке су имале важну улогу у осветљавању и истицању насветијих делова сакралног простора, икона, реликвијара и гробова мученика.

Светиљке су имале своје место и у приватном култу, о чему сведочи и данас сачувана пракса паљења кандила пред иконом у дому верника. Као предмет чији пламен симболише присуство Бога, оне су имале апотропејско значење у дому верног, стављајући га под божију заштиту. У овом контексту светиљке су вероватно коришћене и у јавним грађевинама, као и у одбрамбеним објектима. Као вотивни дар светиљке су биле одраз веровања и молби верника. Представе на вотивним светиљкама стварају слику о поштовању различитих култова у одређеном периоду. На крају, као наследство старијих, паганских веровања, светиљке се налазе у гробовима, као прилог који покојнику обезбеђује светло на другом свету, и очекивано је да ће један број светиљки с хришћанском симболиком, кроз контекст налаза или репертоар мотива сведочити о овој пракси, односно разлозима због којих су похрањиване у гробове.

Циљ истраживања докторског рада "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" је обрада сачуваних светиљки хришћанске провенијенције, иконографска и стилска интерпретација њихове декорације и идентификација текстуалних предлога на којима су засноване. Кроз поређење са сачуваним материјалом са ширег простора Византијског царства, биће утврђене аналогије, порекло предмета и путеви којима стижу до централних области Балкана. Циљ истраживања је проучавање сложене симболике светиљке и њене улоге у стварању укупног сакралног простора ранохришћанских молитвених простора али и домова.

Опис садржаја (структуре по поглављима) дисертације:

Докторски рад "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV -VII ВЕК)" имаће следећу предложену структуру:

9. *Уводна разматрања*, у оквиру којих би били представљени предмет и циљ истраживања, дефинисани географски и хронолошки оквири, као и историјске прилике периода о коме је реч, које су битно одредиле прву фазу хришћанства на Балкану, а тиме и појаву и трајање светилки као саставног дела религиозне праксе.

10. *Историјат истраживања*, који треба да обухвати преглед до сад објављене библиографије о овој теми и критички осврт на њу.

11. *Светиљка и њена симболика*, са потпоглављима *О значају светла*, *Симболика светилке у античкој култури*, *Симболика светилке у јудаизму* је поглавље у коме се разматра почетак употребе вештачког осветљења, место и улога светилке у култу, од пећинских заједница, преко цивилизација старог века, до великих монотеистичких религија. У овом поглављу биће предочени извори, текстуални и ликовни, о значају светилке у различитим религијама, особито код Египћана, Грка, Римљана и Јевреја, односно цивилизација чији утицаји су најснажнији у хришћанству.

12. *Светиљка у раном хришћанству*, са потпоглављима *Улога светилке у хришћанском култу*, *Библијски и небиблијски литерарни предлози*, *Преглед светилки са хришћанским представама* је поглавље у коме се идентификују текстуални предлози који говоре о светлу и светилци и њеном симболизму у хришћанству, као и они који су значајни за формирање иконографије представа на светилкама или заветних натписа које носе. Такође се идентификују најраспрострањенији типови светилки са хришћанским представама.

13. *Светилке са простора Централног Балкана*, са потпоглављима *Светилке од теракоте*, *Бронзане светилке*, *Ампуле*, *опрема за осветљење и литургијски предмети*, *Светиљка у формирању сакралног простора* је поглавље у коме ће бити анализиран материјал са простора Централног Балкана. Анализом текстуалних предлога и компаративног материјала, биће интерпретирана декорација сачуваних светилки, време када су предмети били у употреби, контекст налаза и др. Посебно ће се обратити пажња на место светилке у јавном и приватном култу, веза сачуваних

предмета са познатим ходочасничким култовима, као и место и улога светилки у формирању сакралног простора.

14. *Закључак*

15. *Каталог и мапе*

16. *Извори и библиографија*

Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању:

Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању докторског рада "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" везане су за схватање да је светилка од почетка имала симболично значење и важну улогу у ранохришћанској култној пракси, будући да је она саставни део религиозне праксе Грка, Римљана, Јевреја, односно популације којој први хришћани припадају. Хришћани преузимају обред паљења светилки, и поред јасне везе са паганским култом, због које је употреба светилки забрањена Теодосијевим едиктом (Gibon, E., *Opadanje i propast Rimskog carstva*, Beograd 2007.). Упркос (краткотрајној) забрани, кроз само неколико деценија светилка је враћена у употребу, па и у хришћански храм, у коме постаје предмет чија утилитарност и симболика поприма ново хришћанско тумачење. Полазећи од хипотезе да представе на лампама указују на намену светилке или веровање наручилаца, реконструисаће се контекст у коме су светилке могле бити коришћене. Представе ће бити разматране полазећи од претпоставке да се њихови текстуални предлошци могу идентификовати у Светом писму и патристичкој литератури, узевши у обзир и њихову везу са другим облицима визуелног изражавања и значај за познавање хришћанске иконографије у периоду пре иконоклазма.

Методe које ће се у истраживању применити:

Метод које ће се применити у изради докторске дисертације "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV-VII ВЕК)" је интердисциплинаран и ослања се на методе више друштвених и хуманистичких наука. У првом плану је иконографско – иконолошки метод, формулисан у делима А. Варбурга и Е. Панофског. Класична иконографска и иконолошка анализа усмерена је на истраживање односа представе и текста, али и историјског, друштвеног и духовног контекста у коме дело настаје, односно на испитивање перцепције уметничких дела у оквиру културе у којој настају. Уз овај класични приступ, користиће се и нов иконолошки приступ, формулисан у радовима Б. Баерт (Baert, B., *A New Approach to Iconology, Visual Studies and Anthropology*, ASP Brussels 2011.), Х. Белтинга (Belting, H., *An Anthropology of Images: Picture, Medium, Body*, Princeton University Press, 2011.). Ови методолошки приступи слику третирају као феномен који стоји изван границе њене физичке појаве, а чије значење је одређено дефинишућим концептима времена и културе у којима настаје.

За докторски рад "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (III-VII ВЕК)" веома су важни нови научни приступи које доносе хијеротопија и лихнологија. Концепт хијеротопија, научне дисциплине која се бави проучавањем обликовања сакралног простора, у коме истакнуту улогу имају иконе, литургијски предмети, музика, светло, развијен је у радовима А. Лидова, (од 2001. године). Лихнологија је сегмент археологије који се бави проучавањем вештачког осветљења од антике до модерног доба. Последњих деценија, истраживања на овом пољу су значајно напредовала, захваљујући интердисциплинарном приступу, као и оснивању International Lychnological Association (2003.), чији конгреси доносе најновија сазнања из ове области.

Очекивани резултати и научни допринос:

Докторска дисертација Данијеле Тешић - Радовановић "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV -VII ВЕК)" знатно ће допринети бољем познавању иконографије, иконологије и хијеротопске функције мотива као и самих светиљки у ранохришћанском раздобљу. Уз то, очекивани научни допринос ове дисертације тиче се и свеобухватнијег сагледавања до сад слабије проучаваних аспеката визуелне културе ранохришћанског раздобља на простору централног Балкана, а кроз компаративну анализу са материјалом са подручја Сирије, Палестине, Египта и других делова и провинција тадашњег Римског царства.

Закључак:

Докторска дисертација Данијеле Тешић - Радовановић "ПРЕДСТАВЉАЊЕ СВЕТЛОСТИ. СИМБОЛИКА УКРАСА РАНОХРИШЋАНСКИХ СВЕТИЉКИ СА ПРОСТОРА ЦЕНТРАЛНОГ БАЛКАНА (IV -VII ВЕК)" представља оригинални приступ истраживању и разматрању до сад слабије проучаваног аспекта визуелне културе ранохришћанског раздобља, како на простору централног Балкана тако и на ширем подручју Римског царства у периоду између IV и VII века, и тако доприноси развоју историје уметности ранохришћанског периода у целини.

др Јелена Ердељан, ванредни професор,
ментор

др Миодраг Марковић, редовни професор

др Бранка Вранешевић, доцент

Београд, 28. 1. 2016.

др Олга Шехар, доцент

